

Василь тільки не хоче їх читати. А сам Володько не вмів. Там такі гарні, такі гарні казки, що Господи!.. Правда всі вони не по нашому, по руському, але кожний мужик мусить навчитися руської мови.

Інакше з нього нічого не буде. Інакше буде він тільки, як наш тато... Пні дубові корчувати, каміння ломом бити, орати, сіяти та їсти картоплю... Ні. Він не хоче бути мужиком. Хай йому чистець...

До того ще, перед кількома дня, щось на Василя напало (чи то і тут не собака причиною) і він „сам“ покликав Володька: — „Ходи но, я прочитаю тобі казку“. Залізли на пч і Василь перечитав про „Кошея Безсмертного“. Боже! Володькові захопило дух. За той час він не змигнув ні на хвиличку.

ИСТОРИЯ ИСТОРИИ

Гулієльмо Фереро.

Могутність і досконалість в літературі й мистецтві.

(Причина сучасної анархії в тих ділянках).

Гулієльмо Фереро — професор всевітньої історії в римському у-ті, автор блискучої історії Риму п. з. „Велич та занепад Риму“ (5 т. 1902—7). „Між двома світами“, „Між минулим а тим, що нас жде“, „Єдність світу“ — Це збірки глибоко подуманих й дуже інтересно написаних статей. Своїм змістом вони входять вже в ділянку соціології й філософії історії. Публіцистичний талант Ферера не менший від його наукової ерудиції. Фашистівська влада відібрала йому унів. катедру за сміливу критику її „твердоручної“ політики. Фереро живе тепер на вигнанні. У цьому ч., „Дзвонів“ — подаємо в перекладі, вступ зі збірки п. з. „Промови до глухих“ і один нарис у відповідному скороченні. У чергових ч.ч. помістимо кілька інших нарисів Ферера з тієї самої збірки.

Р е д а к ц і я.

Чого саме хочемо? Це основне питання. Кожна людина і кожна епоха повинні завсіди собі ставити цей запит, так як завсіди і безпереривно тримаємо світло там, де царить темрява. Всупереч цьому — наша воля в повному розладді. Вона часто роздвоюється. Вона бажає рівночасно добра й зла. Вона бажає також цінностей, що себе взаємно виключають: бо по своїй суті одна така цінність — це данина, яку платимо за другу цінність. Іноді знову ця наша воля криється за милі брехні та вмовляє собі, що чогось бажає. Але в дійсності вона жаждє чогось зовсім іншого, дуже часто чогось зовсім протилежного. Іноді наша воля ширяє поза сферою нашого розуму й дійсности: вона жеться за злудними примарами.

Отой хаос в ділянці нашої волі — це смертельна недуга, що поїдає нашу епоху.

Невже це незрозумілі слова пророчень? Може кілька прикладів пояснить значіння тих слів, кілька прикладів роздвоєної

волі, волі, що затаїлася або волі, що блукає. В той спосіб ті слова стануть зрозумілі для людей, яких не навістила нагла глухота, що часто з'являється разом із першими словами проповіданої правди. Кілько ж буде тих, що розумітимуть ті слова?.. Не знаю. З обережності волію промовляти до глухих!

* * *

Читали Ви коли сторінку Цицерона і зараз же опісля главу зі св. Матея? Прочитайте та порівняйте!

З одного боку яка ж це гнучка й гладка мова, як мудро пов'язані думки й речення. З другого боку — стиль уривчастий та зосереджений, стиль, що наїжився короткими, ядерними реченнями: повно у ньому несподіваних скоків. Там — це наче багата, урожайна рівнина. Рівнина легенько похвильована, повно на ній міст, осель та палат. Тут знову — це наче скалиста гора: шпилі в неї нагі й стрімкі, вони пнуться до неба.

Яка ж могутність і яка глибина почувань в євангелиста! Ніколи й ніякий поет не скував могутнішої драми такими вузькими рамами та не довів її до такої величі якраз задля вузькості рам. Прегарна латина Цицерона — це діточе щебетання, коли її порівняти з тим ясним словом, словом, що журиться собою, словом, що відкриває перед нами обрії, яких не обняти.

Бачимо тут дві найвищі цінності письменства й мистецтва: досконалість і могутність. Досконалість — красу в уложенні й вислові; могутність — ліричний порив та драматичну силу. Аполльона — отже гармонію, тонкість, викінченість, традицію, пошану для правил і зразків. — Діонізія — отже рух, шал, порив, надхніння, вроджену оригінальність.

Життя — це вічний брильянт: він безпереривно сам обертається, кидає проміння з кожної своєї частини в безконечну даль. Життєві цінності — це одна, мала площина цього брильянту. Кожній площині відповідає інша, що знаходиться по другому його боці, одначе ми її не бачимо, як довго ця перша перед нами.

Досконалість і могутність — це також дві протилежні площини цього вічного брильянту. В мистецтві й письменстві — правда — не має досконалости без деякої сили, ані сили без деякої вмілости, одначе буває, коли й письменник, і мистець, і публіка, що з подивом глядять на їх твори, мусять вибирати між могутністю й досконалістю. /Могутність по своїй природі — схильна каламутити, але також і оживляти гармонію досконалости. Досконалість — схильна нищити могутність, хоч рівночасно зарисовує для неї деякі границі. Аполльон і Діонізія — це союзники, але також і суперники; людський геній не може простягати руки по досконалість, щоби не пожетувати в деякій мірі могутністю і може змагати до могутности тільки з якоюсь шкодою для досконалости. Поети, музики, малярі й різьбарі всіх часів завсіди творили дві виразні групи. Кожна з них ішла

за своїм богом, їх голоси ніколи не змішувалися. По одному боці були могутні, по другому досконалі.

В обох великих поганських літературах бачимо нахил радше до досконаленья, ніж до могутності. Є виймки, але малі. Біблійна й християнська література, змагає радше до потуги, а не до досконалости. Фідій, Пракситель, Леонардо, Рафаель — це зразки видосконаленья. Майстри-вчителі родійської школи, Мікель Анджелио — це могутні. Петрарка й Расін сіяють у констеляції досконалих, Данте горить на небі потуги.

Наші теперішні часи, хорі на „роздвоєння волі“, хотіли би мати в мистецтві найбільшу могутність і рівночасно найвищу досконалість.

* * *

Наша епоха, більше ніж яканебудь інша, шукає й подивляє в мистецтві і в літературі — ліризм, драматичне напруження, рух, розмах, бурю, що пролітає з громами. Бажаємо, щоби книжка або мистецький твір потрясали нами так, щоби мороз пішов по костях, і обожаємо їх тимбільше, чим більшу дрож зуміють в нас викликати. Мають вони всі способи, щоби якнайсильніше ділати на наші душі й змисли. Не бракує їм нічого. Ми ж спромоглися на те, чого не було у ніякій епосі: ми дали літературі й мистецтву повну свободу.

Письменник і артист не підлягає нікому й нічому: ані моралі, ані праву, ані державі, ані монархові, ані Богові. Вільно їм молитися або хулити, проклинати Бога, або почитати сатану, без стриму давати волю уяві й описувати все: добро й зло, квіти й боляки, зорі й бруд. Мистецтво — це суверенний володар у царстві, якому не має меж!!!

Наші батьки жадали від мистецтва тільки краси. Вони зайво не питали: воно нове, чи ні? Грецькі артисти вирізьбили впродовж 8 століть сотні статуй. Вони їх повтаряли з малими змінами. І спокійний народ зовсім не позіхав з нудьги. Християнське малярство в часах свого розквіту стільки разів повтаряло тему Вознесення, Розпяття, Зложення до гробу або Воскресення!

У тих часах труд артистів був на половину менший. Вони не мусіли вишукувати завжди нові теми. Нашу епоху палить жажда новостей, завсіди й завсіди чогось нового. Ми перенесли з ділянки промислу та знання доктрину поступу на ниву літератури й мистецтва. Доктрина поступу жадає, щоби кожне покоління вирікалося попереднього покоління, бо ніби в той спосіб досконалиться світ.

Мистецтво й література має тепер виконувати праці Геракла. Домагається від неї всіляких проявів сили. Жадаємо, щоби література підіймалася на крилах лірики на висоту, від якої крутиться голова, щоби лютувала бурєю драматичного поплутання, щоби була у своїй творчості якнайсвобідніша, щоби не вязалася правилами або зразками і в кінці — щоби була невичерпано оригінальна. Ми хочемо, щоби мистецтво було для нас обявлен-

ням невідомого, щоби здвигало нас до цього, що неземне і щоби нам дозволило перебувати з абсолютном, щоби було раз приступне та ясне, то знову трудне й незрозуміле, щоби доходило до всіх закутин світу, щоби заволоділо ходом часу, щоби завсіди творило щось нове, щоби щоденно було готове літати як Ікар, щоби було готове на зусилля повне розпуки, майже надлюдське, на зусилля, яке загрожує смертельним упадком.

Футуризм та всякі інші нові божевільні течії, що захопили духа наших часів, це ж такий останній віддих в нашому змаганні на верхи потуги.

* * *

Це остаточне зусилля не вдоволяє нас. В хвилині, коли ми повинні чванитися, що ми досягли могутності Геракла в літературі, мистецтві й саме у тій хвилі наша воля роздвоюється й починаємо жити в муці. Потуга нам не вистарчає. Що більше — вона нам набридла. Бажаємо крім цього ще досконалости.

Хоч так завзято вирікаємося минулого, ніяка епоха краще не знала літератури й мистецтва всіх країв і часів, ніж ми. Давніше кожне покоління розуміло й подивляло в країні краси тільки те, що само вміло створити, крім цього — тільки спадщину по якомусь іншому поколінні й більше нічого. Ми — спроможні зрозуміти й зуміємо подивляти всяке мистецтво й кожную літературу, починаючи від старої Японії й кінчаючи новітньою Росією, від грецького клясицизму, аж по містику середніх віків!

Наші часи — це наче великанський музей людського духа. Почуваємося наче громадяни Всесвіту, меначе би сучасно живемо зі всіми епохами й вчимося в цьому музеї вміння розуміти та подивляти невичерпану плодючість людського генія, в його найрізномродніших проявах. Між іншим бачимо там незрівнано досконалість, до якої дійшли декотрі літератури й мистецтва в деяких епохах. Починаємо любитися тією досконалістю й хотіли би віднайти її також у новітньому мистецтві.

У цьому — понура трагедія: вона відбувається на дні нашої душі. Домагаємося від нашої епохи, щоби нам дала мистецтво більше ніж могуче. Коли ж його одержимо, тоді починаємо порівнювати до відомих і подиву гідних зразків досконалого мистецтва. З тим моментом могуче мистецтво вже нам не вистарчає. При цьому хочемо, щоби мистецтво було більше ніж досконале.

Одначе з цього зовсім не виходить, щоби нашою ласкою могли тішитися такі артисти, що сьогодні йдуть шляхом досконалости. А такі є, хоч правда — їх небагато. Коли побачити в якомусь сьогоднішньому творі клясичну досконалість, то порівнюємо цей твір зі славними могутніми творами й приходимо до висновку, що він слабкий, зимний, що робить вражіння, немов не має в ньому ніякого руху. Нам мало цього, що твір стоїть на верхах досконалости. Ми хочемо, щоби він стояв крім цього на верхах могутности.

Коли Музи дають нам могутній твір, ми тоді жадаємо досконалости; коли знову обдаровують твором досконалим, домагаємося чогось могутнішого. Ми завсіди й завсіди невдоволені. Взагалі нічого нас не зможе вдоволити. Ввесь час мучить нас „подвійна воля“. Вдоволення прийде щойно тоді, коли наш дух буде міг захоплюватись препогутнім твором і рівночасно цілковито досконалим.

Одначе чи годен людський дух сполучити ті дві прикмети: одна з них є завсіди ціною, яку платимо за другу?

Дивіться добре! Зверніть увагу на примхи й дурійку Муз, колись — бувало — таких погідних, таких опанованих і таких свідомих своєї волі. Ви завсіди побачите на дні помішання потуги з досконалістю. Таке помішання існує у царстві думок, але передусім — у світі роздвоєної волі. І та подвійна воля фалшує всяку міру, що нею колись послуговувалися Музи при оцінці заслуг і правдивої краси, а також при відріжнюванні генія від партача.

„Той образ, та статуя — це архитвір мистецтва, яке творить на основі таких засад краси, яких ще не встиг пізнати наш ум“ — так каже в захопленні футурист на виставці своїх праць. „Та ж це божевілля! Дикун, або дитина стидалися би цього!“ — відповідає на те маловірний. Ще ніколи не чули в царині краси й погані стільки суперечних осудів, що так пристрасно себе взаємно поборують.

У ніякій епосі стільки не написали, не виспівали, не вирізьбили й не побудували, що в останньому столітті. Те століття можна порівняти до мандрівника, що вийшов на невідому гору в надії, що на верхах побачить чудесну країну. Одначе там опинився перед великанською стрімкою стіною й станув перед питанням: вертати, чи скочити в пропасть? Ми спромоглися на найбільше зусилля, щоби створити нові мистецькі твори; ми вжили в тій цілі всіх благословлених Музами знарядів — пера, долота й кнсти. І тут нам іронія долі ставить питання, чи ми взагалі здібні до творення мистецьких творів, що більше — навіть до їх розпізнання.

Як анархія політична, так і анархія естетична каламутить і затроює духа даного покоління. Річ необхідна, щоби кожна генерація могла снзати з якимось переконанням: „це гарне, а це погане“. Покоління, що завсіди хитається перед творами мистецтва, підданими його оцінці, і що шість місяців міняє свою думку, заперечує те, що недавно висловлювало, а коли листя паде, вихвалює й обожає те, що осуджувало весною, за пару місяців взагалі забуде про те, що осуджувало або подивляло, таке покоління хоре й воно повинно лічити свою недугу.

Недуга тут не в інтелекті, але у ділянці волі, тієї „подвійної волі“, що не хоче погодитися на те, щоби за одні цінності платити відреченням від інших цінностей так, як цього домагається право життя.